

Claus Rønlevs bibliotek

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Digitaliseret efter aftale med Selskabet for Danmarks Kirkehistorie. PDF-filen er kun til ikke kommercielt brug.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine mange tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

Kirkehistoriske
Samlinger

1999

Kirke
historiske
samlinger
1999

P. C. Mønsters ansøgning om religionsfrihed 1840

Af *Bent Hylleberg*,

Det første *'Andragende om fuld Religionsfrihed for Danmark'*, der er blevet indleveret til en offentlig dansk instans, blev forfattet den 16. juli 1840 i København og sendt til *'Den frie Stænderforsamling i Roeskilde'*. Forfatteren var Peter Chr. Mønster, der året forud var blevet forstander for Nordens første baptistmenighed - *'Daabsmenigheden i Danmark'* - stiftet i København 30. oktober 1839. Mønsters forslag fik en brutal medfart. Stænderforsamlingen lagde forslaget til side i dets møde den 29. august 1840 uden, at nogen fandt *'Anledning til at anbefale (det) til Oplæsning'*. Denne behandling bliver forståelig, når det iagttages, at Sjællands biskop J.P. Mynster, der var baptisternes hårdeste modstander i 1840erne, tillige gjorde tjeneste som sekretær i Stænderforsamlingens *'Petitions-Committee'*. I forbindelse med netop Mønsters andragende, anføres det, at biskop Mynster ikke ønskede *'at vidtløftiggjøre Forhandlingerne over disse som oftest ubetydelige Sager'*¹

Baggrunden for Mønsters ansøgning

De kirkelige forkæmpere for trosfrihed var *N.F.S. Grundtvig og Rasmus Sørensen*. Igennem 1830erne og 1840erne kæmpede de parallelt, Grundtvig fra København og Rasmus Sørensen på Sydvest-Sjælland. Mønster hørte hjemme i begge kredse i 1830erne.² Både Grundtvig og Sørensen udgav sidst i 1820erne skrifter, der handlede om kirkesyn og religionsfrihed. Og begge vendte tilbage til samme emne i 1840erne direkte foranlediget af, at Mønster i 1839 brød ud af statskirken.

Grundtvig blev først afklaret i sit kirkesyn efter 1832, mens Sørensen fremviste en klar profil allerede i 1827. I deres syn på stat og kirke endte de med at gå hver sin vej. De modeller, der blev diskuteret, når det gjaldt om at finde en løsning på spørgsmålet om religionsfrihed, gik hurtigt under forskellige betegnelser. Grundtvig talte om *'den nordiske'* og *'den engelske frihed'*.³ Endnu to modeller bør inddrages, nemlig *'den amerikanske'* og *'den franske frihed'*.

Grundtvig kæmpede gennem flere år med sit kirkesyn. Han hævdede først, at de gammeldags troende skulle beholde statskirken, mens rationalisterne måtte træde ud uden at miste deres borgerlige rettigheder. Dette standpunkt gjorde han gældende indtil 1825.⁴ Han kaldte denne model for '*den engelske frihed*', idet den lignede de vilkår, som frikirkerne dér havde haft siden 1689 - frihed til at træde ud af statskirken. Som følge af 'kirkekampen' nedlagde Grundtvig som bekendt sit præsteembede i 1826. Herpå hævdede han, at det var de gammeldags troende, der med ham skulle udtræde af statskirken, som rationalisterne kunne beholde.⁵

Men i 1832 fandt *Grundtvig* en tredje mulighed, som han kæmpede for resten af sit liv: Det troende lægfolk skal have frihed til at lade sig betjene af troende præster; sognebåndet skal løses. Samtidig skal præsterne ikke pålægges at betjene lægfolk, som de ikke deler kristendomssyn med. Sognebåndets løsning og præstefrihed skal gå hånd i hånd. Forholdet mellem stat og kirke skal derimod ikke røres. Kirken skal forblive en statsindretning, hvor frie menigheder kan samles om frie præster under statens tilsyn. Denne frie statskirke-model kaldte Grundtvig '*den nordiske frihed*'.⁶ J.C. Lindberg sendte i 1838 en ansøgning om religionsfrihed efter denne model til Stænderforsamlingen, som vedtog, at den ikke ville indgive nogen begæring om kirkelige reformer til kongen.⁷ *Alligevel indtrådte Grundtvig i statskirkens tjeneste igen i 1839 som præst ved Vartov.*

Rasmus Sørensen, skolelærer i Venslev, kæmpede også for sognebåndsløsningen, men han havde et andet mål end Grundtvig. Allerede fra 1827 var han talsmand for adskillelse af stat og kirke. Han forbandt sin opfattelse af kirken med apostelmenigheden, der var en frikirke, hvor lægfolket var bestemmende.⁸ Mønster arbejdede i 1830erne sammen med Rasmus Sørensen. Planen var, at lægfolket skulle udtræde af statskirken og danne frikirke, når sognebåndsløsningen blev nægtet. Forbilledet for Rasmus Sørensen var '*den amerikanske frihed*', hvor stat og kirke er adskilt.⁹

Den franske revolution i 1789 havde som baggrund blandt borgerstanden og de intellektuelle et stærkt had, der var vendt mod såvel konge som kirke. Men så rabiater kræfter fandtes ikke i Danmark. End ikke de mest liberale politikere drømte om at iværksætte '*den franske frihed*' herhjemme i 1840erne. Men efter revolutionen i Paris 1830 blev det dog nødvendigt med en ventil på enevældens kongedømme. De *rådgivende stænderforsamlinger* blev oprettet.¹⁰ Kongeloven var stadig gældende, men stænderforsamlingerne skulle have kongens lovudkast til udtalelse, ligesom de kunne stille forslag til

kongen. Det var denne 'folkelige ventil', som *Mønster* forsøgte at anvende i 1840.

Mønster blev i løbet af 1839 rådvild, idet alle tiltag med henblik på kirkelig frihed strandede: 'Nu stod jeg ene igjen, uden noget egentligt Samfund, paa nogle faa Venner nær, som deelte mine kirkelige Anskuelser. Grundtvig traadte ind i Statskirkens Tjeneste igjen. Lindberg truede vel med, at, naar Sognebaandet ikke blev løst, vilde han træde ud ved Øresund, saa det skulde spørges ved Vesterhavet; men Sognebaandet blev ikke løst, og baade her og der blev Alt ved det Gamle'.¹¹

Samtidigt var *Mønster* nået frem til baptismens kirke- og dåbssyn, og efter mødet med baptister fra Hamburg udtrådte han af statskirken ved at lade sig (gen)døbe, oktober 1839.¹³ Han anede givetvis problemer forude på grund af det skismatiske skridt, hvorfor han 16. juli 1840 afsendte omtalte '*Andragende om fuld Religionsfrihed for Danmark*' til folkets repræsentanter, der var samlet på Stænderforsamlingen i Roskilde. Her landede det i hænderne på biskop Mynster!

Mønsters ansøgning af 16. juli 1840

Mønsters ansøgning sigter på religionsfrihed efter '*den engelske og amerikanske model*'. Han beder derfor i indledningen 'om Religionsfrihed for Danmark, som den haves i England' (A)¹³, hvor den har skabt lykke og udbredt velsignelse (B). Ja, 'hartad hele Nordamerikas Bebyggelse, dets Kultur og Udvikling' skyldes de muligheder, som religionsfriheden dér har skabt (D). At der intet er af 'den franske frihed' i *Mønsters* tanke, ses af, at han fremfører sin ansøgning alene af kærlighed til konge og fædreland (A). Indledningen slutter med at henvise til de seneste måneders begivenheder i København. *Mønster* trænger ikke selv til religionsfriheden - 'jeg har vovet at tage mig den' (B).

Optakten til den egentlige ansøgning har to hovedafsnit, der handler om engelsk og amerikansk kirkeliv (C og D) og et kort afsnit, der handler om dansk kirkeliv (E). *Mønster* viser først (C) med et langt afsnit fra den tyske kirkehistoriker Archenholtz's kirkehistorie om England, at pluralitet i det religiøse liv er et gode, der forebygger overgreb mod anderledes troende. Denne pointe anføres med et citat af Voltaire, hvorpå Archenholtz tilbageviser, at 'den gordonske Tummult' i London i 1780 er et bevis på det modsatte.

Opgaven for *Mønster* består nu i med egne ord at påvise, at '*den engelske og amerikanske frihed*' kun har bragt velsignelse i sit køl-

vand (D) - 'en Kjendsgerning, grundet paa over 200 Aars Erfaring'. Det gælder for det engelske samfund i almindelighed, den engelske statskirke i særdeleshed, samt alle borgere, der dannede frikirker. Og netop de engelske frikirker og deres virke tilskrev Mønster den 'Storhed og Velstand', som hinsides Atlanterhavet skabte 'den amerikanske frihed'. I England demonstrerer udviklingen tillige, at der opstod et sundt skel mellem 'den engelske Regjering' og 'Geistligheden i Statskirken', idet den første kunne svare den sidste, når dens biskopper – jævnfør Mynster! – 'raabte paa Fængsel, Forviisning, Baal eller Brand for Dissenterne'. Til sidst fastslår Mønster, at frihed og tolerance er gavnlige for Evangeliets udbredelse, hvorfor den engelske statskirke nu ligefrem står i 'en Efterligning og Medbeilerkamp' med frikirkerne. Mønster antager derfor, at konklusionen for alle, der hører hans argumentation, vil blive: Hvilke muligheder ligger der ikke netop nu hos det danske folk for Evangeliet – 'Livsrøret' kom med vækkelsen. Kun 'Friheden' står tilbage at gives af kongen!

Herpå vender Mønster sig igen til danske forhold (E). Han er klar over, at Grundtvig og Lindberg har henvendt sig til Stænderforsamlingen i 1838, men han er godt tilfreds med, at '*den nordiske frihed*' led skibbrud. Den var udtryk for noget 'Splinternyt', der 'altsaa ingen historisk Hjemmel havde for sin Gavnlighed'.

Herpå følger selve ansøgningen (F) 'om fuld Religionsfrihed', der efterfølges af opfordringen til Stænderforsamlingen om at overveje, hvorvidt 'en saadan Religionsfrihed kunne være gavnlig for vort kjære Fædreneland' - herunder betingelserne, som frikirkefolk er villig til at opfylde, og omfanget af religionsfriheden, der også skal indrømmes sådanne, som 'slet ingen kirkeligt Samfund tilhøre'. Mønster slutter (G) med at fremsætte det ønske, at Stænderforsamlingen vil være enig med ham i, at der er behov for religionsfrihed i Danmark, og at den må blive indrømmet danskerne - da 'vare vi ikke alene blevne kloge af fremmed Skade, men ogsaa rige.'

Mønster og Grundloven af 5. juni 1849

I sin kamp for almindelig religionsfrihed i Danmark måtte Mønster betale dyrt. Kampen blev hård, men ingen viste sig i stand til at berøve ham den frihed, han selv havde taget. Øvrigheden påførte ham fem fængselsophold af tilsammen to års varighed i årene 1840-1845. Fra fængslet skrev han tre forsvarsskrifter til kongen, hvori han ansøgte om religionsfrihed.¹⁴ Inden kongen fremkom med sin afgørelse, udbad denne sig råd vedrørende baptisternes fremtid fra tre in-

stanser - nemlig stiftsprovst Tryde, biskop Mynster og Kancelliet.¹⁵ De gode råd var langt fra entydige, og kongen var forståeligt nok rådvild. Derfor trak hans afgørelse ud. Endelig kom *Baptist-Plakaten den 27.12.1842*. Den indskærpede den gældende lovgivning - baptismen måtte kun manøvrere indenfor rammerne af fristaden Fredericia, Konventikel-Plakaten af 1741 og Dåbsforordningen af 1828.

Efter Baptist-Plakaten skrev *Mønster* ikke flere forsvarsskrifter - hverken til Stænderforsamlingen, til kongen eller til Den grundlovgivende Rigsforsamling. Derimod fortsatte han sine ulovlige 'Apostelgjerninger'. Men andre reagerede. Allerede kort efter *Mønsters* brud med statskirken i 1839 tog *Mønsters* venner fra 1830'erne mere eller mindre parti for ham og hans krav om religionsfrihed.

Det *Grundtvig-Lindberg'ske parti* reagerede hurtigt. Lindberg hævdede, at baptisterne skulle have de samme rettigheder som jøder og reformerte. Han op søgte tillige biskop Mynster for om muligt at få 'de urimelige Love bort', men denne var urokkelig.¹⁶ Grundtvig udgav i 1842 skriftet 'Om Religions-Forfølgelse', hvori han hævdede, at baptisterne var trådt således i karakter, at det nu var umuligt at træde vande; der måtte vælges 'mellem Religions-Frihed under en eller anden Skikkelse, eller Religions-Forfølgelse'.¹⁷ Grundtvigs model var stadig en 'fri Stats-Kirke' med plads endog til baptisterne. Lad dem 'omtrent skiøtte sig selv, løse ... Sognebaandet saavidt Sacramenterne angaaer, og tillade dem, der maatte finde Skrupler enten ved Barnedaaben eller ved Overøvelsen, at opsætte deres Børns Daab, til de kan svare for dem selv, og da at faae dem neddyppede i Stats-kirken'¹⁸ - '*den nordiske frihed*' var og forblev Grundtvigs løsning.

Rasmus Sørensen bevarede forbindelsen til de københavnske baptister, primært *Mønster*.¹⁹ Han forsvarede både baptisternes krav om religionsfrihed og deres kirkesyn i bogen 'Hvad er 'den hellige almindelige Kirke'?', der udkom i begyndelsen af 1841. Dette opgør med Grundtvigs kirkesyn er hans teologiske hovedværk, hvor han priste dem, der brød med statskirkerne.²⁰ Rasmus Sørensens motiv for at adskille stat og kirke var dobbelt - dels ville han bygge kirke efter urmenighedens forbillede, dels skulle lægfolket råde i kirken. De degnekristne menigheder var ikke tænkt som en fredsommelig opbyggelsesbevægelse, men som et forsøg på at realisere separatismen - at sætte kirken i frihed. Rasmus Sørensens begejstring for *den engelske og amerikanske frihed* blev åbenlys, efterhånden som han blev politisk aktiv i 1840'erne. I 1852 udvandrede han til USA.²¹

I Den grundlovgivende Rigsforsamling 1848 blev '*den franske frihed*' i en fredelig dansk udgave med adskillelse af stat og kirke forsvaret af *de mest liberale politikere*, heriblandt I. A. Hansen, der var nær ven med Rasmus Sørensen. Hans argument var, at enhver anden løsning ville indebære tvang, fordi kun frihed, men ikke lighed, blev opnået. Ligheden hørte med til en bæredygtig løsning.²²

Biskop *D. G. Monrad*, der sammen med Orla Lehmann blev Juni-Grundlovens fædre, kritiserede tidligt den gældende lovgivning, især Konventikelplakaten fra 1741. Samtidigt - i 1842 - hævdede han også, at baptisterne skulle have ret til at udtræde af statskirken. Monrad ønskede ikke en adskillelse af stat og kirke, men tiden krævede religions- og samvittighedsfrihed for den enkelte. Hos Monrad forenedes de politiske og de religiøse begrundelser for en ny forfatning.²³

Overfor disse - såvel præstekristne, degnekristne som liberale - stod kongens indflydelsesrige rådgiver, *biskop J.P. Mynster*, urokkelig, men med ryggen mod fremtiden. Mynster gik ind for en evangelisk-luthersk statskirke, hvor uniformiteten blev bevaret som tvang. Det afgørende var folkefællesskabet i en kristen stat, hvor enheden af Gud, konge og kirke fortsat skulle være omdrejningspunktet.²⁴ Baptist-Plakaten, der primært var Mynsters værk, blev formet i forlængelse af dette standpunkt. I kølvandet på denne opstod der med livets selvfølgelighed et nyt problem, nemlig tvangsdåb af baptisters nyfødte børn. Biskop Mynster var også drivkraften på dette område: 'Staten er berettiget til at fordre, at ethvert Barn strax skal henregnes til et af den anerkjendt Religionssamfund', hævdede han.²⁵

Denne fremfærd frembragte fra 1844 en ny form for 'forsvarsskrifter', idet andre i fuld offentlighed overtog Mønsters kamp. Modstanden mod tvangsdåben fremkom fra flere sider. Nogle præster vægrede sig af samvittighedsgrunde.²⁶ Da det blev offentlig kendt, stod den liberale presse på deres og på baptisternes side.²⁷ Under overfladen handlede debatten ikke kun om tvangsdåb, men især om udvidelsen af den religiøse tolerance. Det sidste fremgik af to vægtige bøger, som begge argumenterede for ændringer i lovgivningen, så religionsfrihed blev mulig.²⁸ Professor H.N. Clausen blev eksponent for Mønsters skrivende forbundsfæller, da han konkluderede: 'Det vil snart kunne komme dertil, at Begrebet om kirkelig Herskermagt ... seer sine Enemærker indskrænkede til Danmark. Men, naar det conservative System er conserveret saa længe, indtil Man staaer ene med det i Verden, da turde det gjælde som Beviis for, at det er conserveret tilstrækkeligt længe. Den, der kommer

sidst, pleier ikke at komme for tidligt'.²⁹

Fra midten af 1840erne blev Baptist-Plakaten kritiseret i alle kredse. Også kongen indså nu, at den religiøse uniformitets model hørte fortiden til, hvorfor han meddelte Kancelliet, at Baptist-Plakaten skulle ophæves.³⁰ Han søgte med dette for øje nye rådgivere i stedet for biskop Mynster.³¹ Kongen rådspurgte A.G. Rudelbach³², der foreslog, at baptisterne fik religionsfrihed under forudsætning af, at de fremlagde en trosbekendelse. Året efter forelå *Amnesti-Plakaten den 26. juni 1848*, udsendt af den nye konge Frederik VII, underskrevet af D.G. Monrad, kultus- og undervisningsminister:

'Paa Ministeriets derom nedlagte allerunderdanigste Forestilling, har det behaget Hs. Maj. Kongen under 21de d. M. allernaadigst at bifalde: At der meddeles Amnesti for dem, som maatte være under Forfølgelse eller domfældte for Afholdelse af gudelige Forsamlinger eller Foretagelse af Daabshandlinger. Hvilket herved kundgjøres til Efterretning for alle Vedkommende'.³³

Dette dokument må regnes for danske baptisters 'Magna Charta'. Amnesti-Plakaten fulgte i kølvandet på kongeskiftet herhjemme og Februar-revolutionen i Paris. Ud af begge dele fremstod 21. marts folketøget til Christiansborg, der resulterede i enevældens fredelige fald og Marts-ministeriets komme. Herudaf voksede Den grundlovgivende Rigsforsamling, der skabte Danmarks Riges Grundlov, der blev vedtaget den 25. maj, men først underskrevet af Kong Frederik VII den 5. juni 1849.³⁴ En række tolerance-love fulgte snart i kølvandet på Amnesti-Plakaten.³⁵

Der foreligger ikke noget skriftligt vidnesbyrd om, hvorledes Mønster vurderede Grundlovens bestemmelser. Men de krav, som han og baptisterne ønskede opfyldt med den fri forfatning og den hertil hørende religionsfrihed, blev ikke indfriet. Han var og blev talsmand for '*den engelske og amerikanske frihed*' - 'engelsk' i dens historiske udgangspunkt med en statskirke, men med en 'amerikansk' målsætning, idet der til frihed også hørte lighed. Og denne lighed blev ikke indført med Juni-Grundloven i 1849.

I 1840erne blev det baptisterne og deres 'biskop' P.C. Mønster, der bidrog til at sætte den udvikling i gang, der førte frem til religionsfriheden. Deres første bidrag var det konsekvente brud med statskirken i 1839. Det andet bidrag fulgte med Mønsters andragende til Stænderforsamlingen i 1840 og hans efterfølgende forsvarsskrifter til kongen i 1841-42. Svaret herpå kom med Baptist-Plakaten i 1842, hvormed spørgsmålet om religionsfriheden blev rejst i en bre-

dere offentlighed. Mønsters og baptisternes tredje bidrag til udviklingen frem mod Juni-Grundloven blev deres konsekvente afvisning af Baptist-Plakaten. De nævnte liberale kræfters engagement på baptisternes side tilførte derpå kravet om religionsfrihed den nødvendige styrke, der overbeviste kongen, Frederik VII.³⁶

Når det blev Mønster, der allerede 1840 skrev den første ansøgning om almindelig religionsfrihed, skyldtes det, at det var ham, der fik sin danske erfaring fra vækkelsen bekræftet hos den internationale baptisme. Denne bevidnede, at hvad der kun havde været en teoretisk mulighed herhjemme, allerede var en virkelighed andre steder i verden. På den baggrund vovede Mønster 'at tage' religionsfriheden ved at bryde med statskirken - hvorpå han ansøgte om den på alle andre danskeres vegne med sit '*Andragende om fuld Religionsfrihed for Danmark*'. Det følger her:

Til

Den frie Stænderforsamling i Roeskilde.

(A) Naar jeg vover, at gjøre det danske Folks Repræsentanter, den høie Stænderforsamling, nærværende Forslag, og beder om Religionsfrihed for Danmark, som den haves i England, da tør jeg haabe, at Stænderne ikke vil see anden Grund fra min Side til dette Forslag, end denne: Kjærlighed til mit Fædreland, idet jeg ønsker al den Lykke og Velsignelse, timelig og aandelig, som ægte Frihed kan skjænke, udvikle og grundfæste.

(B) At Religionsfriheden har skabt og kan skabe Lykke og udbrede Velsignelse over det Lands Indbyggere, der har den, vil jeg søge i al Korthed med Englands Eksempel at oplyse. Mit ringe Stæde i Borgersamfundet, er jeg vis paa, ikke vil afholde den høie Stænderforsamling fra, at tage et Forslag under Behandling, der er af saa ædel en Byrd, som ægte Friheds- og Fædrelands-Kjærlighed. Jeg maa til Stadfæstelse herpaa gjøre denne Bemærkning, at jeg selv personlig ikke egentlig trænger til denne Frihed; thi jeg har vovet at tage mig den, idet jeg er udtraadt af den danske Statskirke, og ingen menneskelig Magt er istand til at berøve mig denne Frihed, men vel at forbitte mig den, og kun forsaavidt som dette Sidste ved Religionsfrihed blev forebygget, kan der siges, jeg har søgt min egen Fordeel.

(C) "Voltaire³⁷ siger: ""Var der kun een Religion i England, saa maatte man frygte for Despotismen; var der Tvende, saa vilde man knække Halsen paa hinanden, men da der nu er saa mange Secter og Arter af Gudstjennester, saa lever man rolig."" Dette er Sandhed; thi den gordonske³⁸ Tummult, hvorved Iveren for den protestantiske Religion, ene og alene var Pretext³⁹, kan her umulig anføres som Beviis for det Modsatte. Den lovgivende Magt i England har bragt Tolerancegrundsætningerne i et System, som næppe vil kunne modtage nogen Forbedring. Overbeviist herom, lader man sig ikke vildlede af Tummulten fra 1780; men til Parlamentets Ære, være det sagt, at, da Parlamentshuset og Senatorerne ikke var deres Liv sikker, skede dog ikke af et eneste Medlem, trods alle Factioner⁴⁰ og den Fare, hvori de svævede, noget Andragende, Pøbelen til Behag, om at ophæve en viis og god Lov, som Billighed og Menneskelighed havde dicteret. Despotismen ville med rette være at befrygte i England, dersom der ikkun var een Religion, da Kongen der er den engelske Statskirkes anerkjendte Overhoved og hans Magt i denne Egenskab næsten ingen Grændse kjender. Imidlertid bliver han aldrig besværet med Religionsstridigheder, hvoraf man her slet intet veed; ja med Pøbels Skjænderier og Slagsmaal, med Processer og Udsvævelser, er det uhørt, at man har indblandet Religionen. Intolerancen, som egentlig er overført fra den jødiske til den christelige Religion, og er dette overtroiske Folks Arvedeel, har ingen Leilighed til at slaae Rødder i det engelske Folks Hjerter. Den Mængde fra den engelske Kirke afsøndrede Christne, som udgjøre en saa stor Deel af Kongerigets Indvaanere, Begreberne om Frihed i at tænke og handle, de Fornødenheder, som ved Landets Rigdom mangfoldiggjøres og derved gjør den gjensidige Hjælpsomhed nødvendig, alt dette befordre den gjensidige Anerkjendelse paa denne Ø, som ene og alene har denne Tolerance at takke for sin Velstand og Flor. Man kan herved anføre det originale Bonmot⁴¹ af den vittige Greve af Cesterfield⁴² til hvem en Munk fra Rom var addresseret; denne forsikkrede Greven om sin Omvendelsesiver, der ene og allene havde ført ham til England, og at han var beredt til at lide Alt for sin Religion. Cesterfield svarede: De kommer for sildig, kjære Pater, De vil umage Dem forgjæves, for at vinde Martyrkronen, her er slet intet mere at gjøre" – (Archenholtz⁴³ über den Religionszustand in England, 11th B; 5th Abs.)

(D) Det er en Kjendsgjerning, grundet paa over 200 Aars Erfaring, at Religionsfriheden i England er et Gode, der har havt den frieste

og bedste Udvikling af sand borgerlig Kraft, Virksomhed og Troskab for Land og Rige i sit Følge; thi medens Statskirken der er bleven uforandret i Troesbekjendelse og gudstienstlige Skikke og Vedtægter for alle dem som ville gjøre Brug deraf, og det alligevel vedblev at være Lovbud og Pligt for alle Landets Indbyggere, enten de ville benytte Statskirken til deres aandelige Pleie eller ikke, at yde de Afgifter, som paalagdes dem til Statskirkens Vedligeholdelse og dens Tieneres Underholdning, da har siden Cromwells Tid⁴⁴, alle Landets Indvaanere, der ikke kunne tilfredsstilles ved Statskirkens Pleie, men havde større religiøs Trang, end denne ifølge sin Indretning kunde afhjælpe, selv sørget for deres egen og deres Børns aandelige Udvikling, i det de stiftede christelige Samfund, hvori de pleiede Sjælene saa vel, at disse frie Dissenter have noksom beviist, at de kunne undvære Statskirkens Overformynderskab over deres frie christelige Tro og Levned, og endda bære alle de borgerlige ædle Frugter i Nøisomhed og Vindskibelighed, i Opofrelse til bedste for Staten i det hele, som for den enkelte Nødlidende, ligesom de altid have underholdt deres egne Trængende, der aldrig falde Staten til Byrde hverken som Forbrydere eller Almissemlemmer; ja hartad hele Nordamerikas Bebyggelse, dets Kultur og Udvikling, dets Uafhængighed og tilvoxende Storhed og Velstand, kan alene tilskrives Dissenternes saavel aandelige som borgerlige Virksomhed og indbyrdes Tolerance. Dette saae den engelske Regjering meget vel, og kunde derfor svare Geistligheden i Statskirken, som raabte paa Fængsel, Forviisning, eller Baal og Brand for Dissenterne: Viis I os ligesaa gode borgerlige Frugter af Eders Tro, som Dissenterne have viiste os af deres, saa kræver Staten ikke mere af Eder, og vi indsee ikke, hvorfor I ville have disse Mennesker forfulgte, som jo, uden at nyde nogen som helst Gjengjæld uden Ondt af Eder, ligefulde yde deres Skat til at opholde Eder og Statskirken, til bedste for Andre, hvem I skulle lære at blive ligesom de; af Eder forlange de ikkun Fred for Eders Forfølgelse, og denne ville vi nu skaffe dem som gode og retskafne Borgere. Paa denne Erkjendelse vandtes der i England fuld Religionsfrihed, og det Livsrøre, der nu udvikler sig i den engelske Statskirke især med Hensyn til Missionen⁴⁵, er ligefrem en Efterligning og Medbeilerkamp med Dissenterne.

(E) I forrige Stændermøde blev der petitioneret efter Pastor Grundtvigs Plan om det saakaldte Sognebaands Løsning, men hvorom den ærede Stændersamling med Majoritet besluttede, ei at indgive nogen Petition til Hans Maiestæt Kongen; det var noget

'Splinternyt', der altsaa ingen historisk Hjemmel havde for sin Gavnlighed.

(F) Denne Gang vover jeg, at fremkomme med Andragende om fuld Religionsfrihed, efter at have viist, hvor gavnlig den har været i sine Følger for England og Nordamerika; med den ærbødige Begiæring, at den høie danske Stænderforsamling vil tage under Overveielse, hvorvidt en saadan Religionsfrihed kunne være gavnlig for vort kjære Fædreland, ifølge hvilken, det tillades enhver at udtræde af Statskirkens Samfund og efter eget Godtbefindende indtræde i en Dissentmenighed, eller slet ingen kirkeligt Samfund tilhøre, naar han i øvrigt svarer til Statskirken og dens Geistlighed den Skat og Paalæg, der almindelig kræves af Alle, og godtgjør, at have erhvervet de Skolekundskaber for sig og sine Børn, som Statens Skolelov fordrer (med Undtagelse af Religionen), samt fremlægger sin religiøse Troesbekjendelse, der maa være en saadan, der i sit Prinsip er borgerlig uskadelig.

(G) At der i Danmark er Trang til Religionsfrihed, haaber jeg, Stænderforsamlingen er enig i med mange flere Frisindede / i Ordets rette forstand / og tænkende Danske, og naar denne Frihed, som i England maatte kjøbes saa dyrt, kunde vindes her som en godvillig Gave af Hans Maiestæt Kongen paa Stænderforsamlingens allerunderdanigste Petition derom, da vare vi ikke alene blevne kloge af fremmed Skade, men ogsaa rige.

Kjøbenhavn d. 16. Juli 1840 underdanigst

Peter Chr. Mønster, Graveur.

Noter

1. Dette er de korte oplysninger i 'Tidende for Forhandlingerne ved Provindsialstænderne for Sjællands, Fyens og Lolland-Falsters Stifter, samt for Færøerne og Island, 1835-46', 37. møde, 29. august 1840, kolonne 1895-1898. - Mønsters ansøgning findes i Rigsarkivet, København, i materialerne vedr. Stænderforsamlingerne, hvor den bærer påtegningen 'Privat Andragende. No 16. 1840'. Ansøgningen består af 4 tæt skrevne sider. - Mønsters ansøgning er ikke omtalt i standardværket om Stænderforsamlingernes historie, Hans Jensen: 'De danske Stænderforsamlingers Historie 1830-48, bd. I og II, København 1931 og 1934.
2. Mønsters liv er kortlagt i min biografi om baptisomens pionér, se Bent Hylleberg: 'P.C. Mønster', Brande 1978. Hans liv i perioden 1830-35 er skildret fragmentarisk i Knud Banning: 'Degnekristne. En Almuerejsning', København 1958, og når det gælder perioden 1835-39 i Kaj Baagø: 'Magister Jacob Christian Lindberg', København 1958.
3. Se Ernst Borup og Frederik Schrøder (red): 'Haandbog i N.F.S. Grundtvigs Skrifter', København 1931, bd. III, sd. XI.
4. Således formulerede Grundtvig sig i 'Kirkens Gienmæle', København 1825, i kampen mod professor H.N. Clausen.
5. Borup, op. cit. sd. XI og sd. 220: 'Skal den lutherske Reformation virkelig fortættes', København 1831. - Dette standpunkt er udtrykt i Grundtvigs erklæring til kongen fra vinteren 1831-32 i tilslutning til 160 familiefædre og ugifte personers ansøgning om at måtte danne frimenighed med Grundtvig som præst. Denne anmodning kan ikke sammenlignes med Mønsters 'Andragende', idet Mønster ansøger om almindelig religionsfrihed for alle danske.
6. Dette kirkesyn udfoldes allerede i 'Daabs-Pagten', København 1832, og det når sin fulde udfoldelse i 'Den Danske Stats-kirke upartisk betragtet', København 1834. Se Borup, op. cit. sd. XII samt sd. 248ff.
7. Baagø, op. cit. sd. 305ff. Her afslører Lindberg, at han er gået vejen med Grundtvig fra den engelske model til den nordiske; idet han skriver om professor Clausen, hedder det: 'Jeg fik ham sagt i hans Øjne, at jeg kun havde været saa haard mod ham, fordi jeg dengang stred for den engelske Frihed, saa een af os maatte ud af Statskirken, og at jeg da naturligt fandt, at han var nærmest dertil, og vilde han ikke med det Gode, saa maatte han med det Onde; men efter at jeg havde faaet Øie for - hvad Seeren Grundtvig havde opdaget - at vi kunne godt forliges i Statskirken ... altsaa at vi behøvede en nordisk Frihed, saa kunde det godt maaske gaae'. - Dette forslag, der sammenfatter Grundtvigs to krav til kirkelig frihed, kan heller ikke sammenlignes med Mønsters 'Andragende', idet der er tale om frihedsrettigheder i statskirken, ikke om almindelig religionsfrihed for alle danske.
8. Rasmus Sørensen: 'Om det sande Lærer-Kald i den christne Menighed', København 1827; se Banning, op. cit. sd. 42f.
9. Rasmus Sørensen: 'Mit Levnetsløb, København 1847, sd. 237. Se også Banning, op. cit. sd. 43.
10. Se vedr. uroen i 1830erne John Danstrup og Hal Koch (red): 'Danmarks Historie', Politikens Forlag 1971, bd. 11 sd. 127ff, og om stænderforsamlingerne Hans Jensen, op. cit. bd. I, sd. 73ff.
11. Mønsters erklæring til Københavns Politiret 22.12.1839. Hylleberg, op. cit. sd. 37.

12. Mønsters eget teologiske syn havde bragt ham til baptismen uden at frakende barnedåben karakter af dåb; det sidste lærte han af Julius Købner og Johan Gerhard Oncken, som repræsenterede den nye kontinentale baptism, hvis første menighed var blevet stiftet af sidstnævnte i Hamburg i 1834. Se Hylleberg, op. cit. sd. 38-43.
13. Bogstaverne - f.eks. (A) - henviser til de således af mig markerede afsnit i Mønsters ansøgning, der følger nedenfor.
14. Om Mønster og religionsfriheden se Bent Hylleberg: 'Grundloven, baptisterne og religionsfriheden', i Jørgen Nybo Rasmussen (red): 'Religionsfriheden i Danmark 150 år', Katolsk Historisk Forening for Danmark, 'Ælnoth' nr. 9, 1999.
15. Niels Bjerg Nielsen: 'Development of Religious Liberty in Denmark in the First Half of the Nineteenth Century with Special References to Baptists', Rüschiikon-Zürich 1964, sd. 49ff.
16. Kaj Baagø, op. cit. sd. 341f. Især i tidsskriftet Dannebrog, 1841-42, forsvarede Lindberg baptisterne og tolerancen overfor dem.
17. Borup, op. cit. sd. 291: 'Om Religions-Forfølgelse', København 1842.
18. Ibid, sd. 290.
19. Banning, op. cit. sd. 236ff.
20. Banning, op. cit. sd. 242.
21. Banning, op. cit. sd. 264ff. Bannings vurdering af P.C. Mønster lyder: 'Man maa hævde, at det er Gravør Mønster, der tager de fulde Konsekvenser af de Degnekristnes Kristendomssyn. Man kunde næppe finde en Beskrivelse af en aandelig Udvikling, der laa nærmere ved Rasmus Sørensens end Gravør Mønsters', ibid, sd. 257.
22. Niels Bjerg Nielsen, op. cit. sd. 73f. Knud Banning, op. cit. sd. 271.
23. Niels Bjerg Nielsen, op. cit. sd. 38ff. Se også Danstrup og Koch (red), op. cit. sd. 277ff og 319ff.
24. Jens Rasmussen: 'Biskop J.P. Mynsters kirkelige synspunkter', i 'Kirkehistoriske Samlinger', 1998, sd. 85ff.
25. J.P. Mynster: 'Meddelelser om mit Levned', København 1884, sd. 278.
26. Det kendeste eksempel er pastor P.C. Kierkegaard, der satte sin stilling ind på modstanden mod tvangsdåben. Mynster indstillede ham til afsked, men Kancelliet var tøvende. Se J.P. Mynster, op. cit. sd. 278f.
27. Især 'Fædrelandet' og 'Berlingske Politiske og Avertissements-Tidende' samt 'Corsaren' med dens velkendte satire, se Niels Bjerg Nielsen, op. cit. sd. 58ff.
28. Den ene var Magnus Eiriksson: 'Om Baptister og Barnedaab', København 1844 (på mere end 700 sider), den anden professor H.N. Clausen: 'Om Kirketvang ved Baptistfødte Børns Daab', København 1845.
29. H.N. Clausen, op. cit. sd. 48.
30. Niels Bjerg Nielsen, op. cit. sd. 67f.
31. Biskop Mynster fortsatte tro imod sig selv, som han begyndte som biskop i 1834 og året efter som kongevalgt deputeret på Stænderforsamlingen. Han var imod frihed i enhver form – socialt, politisk og religiøst – hvorfor han naturligvis også stemte imod Juni-Grundloven i 1849.
32. Dr. Rudelbach var en prominent grundtvigsk teolog, der havde studeret og undervist ved europæiske universiteter, før han vendte hjem til universitetet i København 1847. Se Kaj Baagø, op. cit. sd. 67ff.
33. Amnesti-Plakaten findes bl.a. i Baptistsamfundets Arkiv, Tølløse.
34. John Danstrup og Hal Koch (red), op. cit. sd. 221ff.
35. Bent Hylleberg og Bjarne Møller Jørgensen: 'Et kirkesamfund bliver til', Kø-

benhavn 1989, sd. 40f og 68f.

36. Niels Bjerg Nielsen, op. cit. sd. 80f.

37. Francois de Voltaire (1694-1778), fransk forfatter og filosof, klar og skarp, oftest satirisk, i sin stil, altid forsvarer af tros- og tankefrihed. Flygtede fra 1726-29 til England, hvor han stiftede bekendskab med deismen/rationalismen.

38. The Gordon Riot, 1780. Dette protestantiske pøbeloprør, der også kaldes 'No Popery Riot', har navn efter Lord George Gordon (1751-93), der var parlamentsmedlem fra 1774, men ukendt indtil 1780. Parlamentet ophævede delvist de gældende tvangslove mod katolikkerne i 1778. Dette vakte stor harme i bornert-protestantiske kredse. Lord Gordon blev de misfornøjede protestanters bannerfører. Som formand for en protestantisk forening indbragte han 2. juni 1780 et modforslag i Parlamentet, hvortil en talrig pøbelskare var strømmet. Urolighederne tiltog, pøbelen nedbrændte nogle katolske kapeller og fængslet i Newgate. Forstærket med de 2000 fanger, som det indeholdt, plyndrede pøbelen nu lordernes huse og vinkældre, uden at bevægelsen i øvrigt havde nogen politisk karakter. Regeringen anvendte en betydelig troppestyrke, inden den blev herre over urolighederne. Da var 210 blevet dræbt i gaderne, og 75 døde senere på hospitalerne. De materielle skader i London var større end dem, der blev resultatet af den franske revolution i Paris. Gordon blev fængslet i Tower, stillet for 'The Kings Bench' som højforræder, men frikendt i 1781. I 1793 døde han selv i Newgate fængslet under afsoningen af et 5-års fængselsophold, som han blev idømt i 1787 efter at havde udgivet et skamskrift mod Marie Antoinette. Han døde syngende revolutionssangen 'Ca ira', 'Det skal nok gå'. - 'The Gordon Riot' er skildret i Ch. Dickens roman 'Barnaby Rudge'.

39. Engelsk for 'påskud'.

40. Politisk sammenrotning, oprørsk parti.

41. Morsomhed, vittig bemærkning.

42. Chesterfield, Philip Dormer Stanhope, 4th jarl af Chesterfield, (1694-1773), engelsk statsmand, diplomat og vittigt hoved, især kendt for sine 'Letters to His Son' og 'Letters to His Godson', rang af adelsmand i 1726, ambassadør til Holland 1728, statholder i Irland 1745-46 og statsminister sammestid 1746-48, hvorpå han trak sig tilbage på grund af tiltagende døvhed.

43. Johann Wilhelm von Archenholtz, tysk historiker, kendt for et omfattende forfatterskab, heriblandt 'Annalen der brittischen Geschichte', bind 1-20, Hamburg 1788-1800. Mønster citerer mest sandsynligt fra dette værks 11. bind. Titlen 'Über den Religionszustand in England' har jeg ikke kunnet finde.

44. Oliver Cromwell (1599-1658), engelsk Lord Protector 1648-1658.

45. I slutningen af 1700-tallet kom der fornyet liv i Society for Promoting Christian Knowledge (SPCK af 1698) og i Society for the Propagation of the Gospel (SPG af 1701), men der stiftedes også nye selskaber i den anglikanske kirke bl.a. Church Missionary Society (1799) og det fælleskirkelige London Missionary Society (1795). Metodismen gav for en stor del inspiration hertil, ligesom Baptist Missionary Society (1792) dannede forbillede for Den anglikanske Kirkes oversøiske mission.

Summary

In Denmark religious liberty was given with the Free Constitution in 1849. Nine years earlier, the Baptist minister P.C. Mønster from Copenhagen as the very first Dane had submitted a petition for complete religious liberty to the Advisory Assembly in Roskilde. It was received by the secretary of the Assembly, bishop Mynster of Zealand, who refused to present the petition. Accordingly, it was never discussed but filed in the archives. Here it was found by the author of this article in the 150th year of anniversary for the Free Constitution. It is published here for the first time.

Since the Reformation in the 16th century Danes had to belong to the Evangelical Lutheran National Church. Until 1849 the laws secured religious uniformity. Religious intolerance became a matter of discussion within the religious revival of the 19th century. From 1832 Grundtvig created his own model, 'the Nordic liberty', according to which the State Church was not a real church but a civil establishment in which the true Church was a guest for which the State had to provide good living conditions including the abolition of the Parish Bond. Grassroots in the religious revival with Rasmus Sørensen in the forefront became spokesmen of 'the American liberty', prescribing separation of Church and State. Nobody in Denmark spoke of 'the French liberty' where the people became hostile to the King and his Church. Mønster could have used all options here mentioned for his model of liberty. He knew personally Grundtvig and Sørensen - and he had travelled in Europe in the beginning of the century.

Mønster became a Baptist in the fall of 1839. In July 1840 he handed in the above mentioned petition to the Advisory Assembly. Mønster asked for 'the British liberty' - i.e. the right to separate from the State Church in order to build free Churches or to live without relation to any Church, at all. In his petition Mønster shows that pluralism in religious life prohibits intolerance. And he argues for religious liberty by showing the blessing it has meant to England for both the Churches and their mission and for the people who by freedom is given a chance of prosperity and glory.

After Mønster abandoned the State Church in 1839 he was prisoned five times for a total of two years. From the prison he wrote three petitions to the King and finally the King published the

'Bill of Baptists' in the last days of 1842. According to this Baptists should be persecuted if they did not submit. Consequently, their children were taken by police and baptized by compulsion in the State Church. Bishop Mynster had been the Kings adviser. At the same time both Grundtvig and Sørensen wrote books asking for religious liberty for Baptists - Grundtvig asked for the right of Baptists to live within the State Church, Sørensen argued for their right to separate in free Churches. After considerable pressure from liberal journalists in Copenhagen the new King granted religious freedom by publishing the 'Amnesty Bill for Baptists' in June 1848. The Free Constitution was granted June 5th 1849. Religious liberty was secured in Denmark by Baptists who made the primary contribution followed by liberals with their bigger voices adding a significant and necessary support.